

escrit posteriorment, Arnau continua amb aquesta idea quan explica la sentència aristotèlica «l'experiència crea l'art», en la mesura que en l'àmbit mèdic podem apropar-nos a unes veritats que s'acumulen en un cos creixent de literatura mèdica, per bé que es construeix a partir de l'experiència del metge (p. 209).

Amb això constatem, en definitiva, la capacitat d'Arnau d'orientar la teoria cap a la pràctica mèdica i com l'experiència pràctica del metge té una importància cabdal per a establir les normes teòriques, una de les característiques fonamentals que configuren la seva concepció de l'art mèdica. L'edició crítica dels textos es complementa amb els índexs de noms, el de paraules incloses dins els dos textos llatins i un tercer de còdexs. Amb aquest volum de les AVOMO, ens trobem davant d'una nova aportació fonamental i indispensable a càrrec de Michael McVaugh i Fernando Salmón sobre l'obra mèdica d'Arnau de Vilanova i el gènere dels comentaris a les autoritats mèdiques. Si bé tots dos comentaris van tenir poca difusió en l'època, la seva importància rau a saber mostrar el valor dels aforismes hipocràtics per establir una prognosi més eficaç així com la transmissió d'una filosofia mèdica que servís com a guia per a la pràctica del metge.

Sergi GRAU TORRAS

Universitat Autònoma de Barcelona

ARNAU DE VILANOVA, *Regiment de sanitat per al rei d'Aragó. Aforismes de la memòria*, ed. a cura d'Antònia CARRÉ (Filologia UB), Barcelona, Edicions Universitat de Barcelona 2017, 406 p.

Entre 1305 i 1308, Arnau de Vilanova va escriure el *Regimen sanitatis ad regem Aragonum*, un règim de vida per a conservar la salut dedicat al rei Jaume II. De tota l'extensa obra mèdica en llatí que Arnau de Vilanova va escriure al llarg de la seva vida, el *Regimen sanitatis* va ser la més difosa, tal i com es constata amb el gran volum de manuscrits que inclouen aquest tractat: gairebé un centenar de manuscrits en llatí, dues versions catalanes, quatre versions en hebreu, una al francès, una parcial a l'italià i una castellana d'època moderna a càrrec de Jerónimo de Mondragón. Tot i ser un regiment adaptat a la complexió i constitució física del monarca, el seu èxit s'explica gràcies al seu caràcter pràctic i al seu estil clar, senzill i concís, que va aconseguir despertar l'interès no només d'un públic mèdic especialitzat, sinó també profà, i amb el temps va convertir-se en una fita clau d'aquest gènere literari. Per tot això, poc després de l'edició llatina, la reina Blanca va encarregar-ne la traducció al català al metge cirurgià de la cort, Berenguer Sarriera, segurament per cuidar del fràgil estat de salut del seu marit, el rei Jaume II. En aquest volum, Antonia Carré presenta l'edició crítica de la traducció catalana de Sarriera, acompanyada de l'edició de la versió abreujada del regiment en català i la dels *Aforismes de la memòria*, també d'Arnau de Vilanova.

Hem de tenir present que l'any 1947, Miquel Batllori va publicar la primera edició crítica de la traducció de Sarriera basada en l'únic còdex conegut de la primera meitat del segle XIV, que contenia l'obra, amb algunes llacunes (el ms. 10078 de la Biblioteca Nacional d'Espanya), juntament amb la versió abreujada del regiment i els aforismes, en la col·lecció «Els nostres clàssics» de l'editorial Barcino. Ara bé, l'any 1949, tot just dos anys després de la publicació, Martí de Riquer descobria un

nou manuscrit de mitjan segle xv (el ms. 1829 de la Biblioteca de Catalunya), que inclou una versió completa del text i justifica la necessitat d'una nova edició crítica, cosa que queda perfectament explicada en *El perquè d'una nova edició crítica* (p. 15-19). A més, no hem de perdre de vista que des de l'edició de Batllori, els estudis sobre Arnau de Vilanova han avançat molt i avui disposem de les edicions crítiques dels textos llatins del *Regimen sanitatis* i dels *Aphorismi de memoria*, publicades en la col·lecció *Arnaldi de Villanova Opera Medica Omnia* (AVOMO), que permeten complementar els buits de forma molt més precisa i acurada que les edicions renaixentistes impreses que va utilitzar Batllori en el seu moment. A banda, per la fixació del text català en determinats passatges conflictius, l'autora també té en compte la traducció hebrea, que gràcies als treballs d'Eduard Feliu sabem que fou feta a partir de la catalana.

L'edició dels textos s'acompanya amb un extens estudi introductori en el qual Antònia Carré proporciona un perfil biogràfic d'Arnau de Vilanova, una contextualització històrica i un estudi filològic de l'obra (p. 23-176). Tot plegat posa de manifest el seu gran coneixement sobre les qüestions culturals i mèdiques que envolten l'obra. Entre moltes altres coses, s'hi aporten els elements necessaris per sustentar que la traducció fou realitzada tot just després de la redacció llatina, és a dir, entre 1305 i 1309, com a molt tard. També duu a terme una anàlisi minuciosa de les característiques lingüístiques dels manuscrits, que inclou l'anotació de les variants lèxiques, morfològiques i sintàctiques, gràcies al qual es constata la bona qualitat de la traducció del cirurgià Berenguer Sarriera i la circulació dels manuscrits en un entorn de professionals de la medicina. El seu estudi posa en relleu que les modificacions que reflecteixen els textos dels manuscrits són la voluntat de fer més comprensible el text a un públic més gran i no tan especialitzat; això explica la tendència a utilitzar sinònims (que poden ser un substantiu, un verb o un adjectiu), la presència de fragments explicats en glosses breus i l'ús preferent d'un lèxic comú. La comparació textual dels dos manuscrits també prova que el text que es va difondre va ser objecte de modificacions diverses, cosa que implica la participació activa i crítica dels copistes. Per això, els errors de traducció del text sembla que s'hagin produït en algun moment de la transmissió del text per part d'un copista més que no pas per part del cirurgià Sarriera.

Al volum també hi ha l'edició de la versió abreujada del regiment en català (p. 281-315) que ha perdurat en un únic manuscrit de la Biblioteca Apostolica Vaticana, ms. Barb. Lat. 311. Un element nou del seu estudi és que mostra com la versió abreujada és un text independent de la versió de Sarriera que parteix d'un original llatí, un fet que evidencia la voluntat de divulgar aquest tipus de coneixement mèdic en altres ambients. El tercer text d'Arnau que hi ha en el volum és l'edició catalana dels *Aforismes de la memòria* (p. 319-322), present també en el còdex del Vaticà. Amb una vocació eminentment pràctica, els aforismes es componen de vint-i-sis recomanacions que tenen l'objectiu d'enfortir la capacitat memorística i s'inscriuen plenament en la medicina complexional galènica de l'època. En l'estudi, l'autora fa una aproximació mèdica com no s'havia fet mai abans, i posa en relleu que els aforismes van ser traduïts en un context allunyat del de la traducció catalana del regiment, i alhora evidencia nous errors del traductor que no havien estat detectats anteriorment, per bé que aquests errors podien procedir del mateix text llatí que va servir de punt de partida.

L'edició dels textos s'acompanya amb tres apèndixs: una taula comparativa dels capítols que apareixen en els diferents manuscrits, una taula de notes als manuscrits i rúbriques, i un apèndix que recull vuit receptes mèdiques en català que van circular

amb el nom d'Arnau de Vilanova, tot i que la seva atribució avui no està certificada. Tanca el volum un glossari, la llista bibliogràfica, un índex mèdic per temes i un índex onomàstic. Tot plegat ofereix una eina de consulta molt útil, tot i que en el procés d'edició malauradament s'ha produït un desajust de dues pàgines entre la numeració de l'índex i la pàgina que inclou la referència, un problema que esperem que es pugui resoldre en futures reimpressions. Amb tot, podem considerar el volum d'Antònia Carré com una aportació fonamental a l'obra mèdica d'Arnau de Vilanova perquè proporciona una nova edició crítica necessària i actualitzada del *Regiment de sanitat*, complementada amb una anàlisi exhaustiva de l'obra, del context i de la transmissió lingüística. El seu estudi minuciós ens apropa alhora al procés de difusió del coneixement científic i tècnic cap a un públic més general i menys especialitzat gràcies a les traduccions en llengües vernacles.

Sergi GRAU TORRAS
Universitat Autònoma de Barcelona

Nachman FALBEL, *Arnaldo de Vilanova (ca. 1240-1311). Doutrina Reformista e Concepção Escatológica*, São Paulo, FFLCH – Humanitas 2018, 294 p.

La bibliografia arnaldiana compta, des de la tardor passada, amb un nou component. Es tracta d'un estudi de la figura i de la obra d'Arnau de Vilanova duta a terme pel professor Nachman Falbel, que ha actualitzat la seva tesi de doctorat. Nachman Falbel, nascut a Krystynopol (Polònia), és professor emèrit d'història medieval a la Facultat de Filosofia, Lletres i Ciències Humanes de la Universitat de São Paulo (FFLCH-USP). L'any 1972, després d'estudiar història i filosofia a la Universitat Bar-Ilan d'Israel, Falbel es doctorà en història i pensament medieval a la Universitat de São Paulo. Entre les seves publicacions destaca *Heresias medievais* (São Paulo, Perspectiva 1977), *Os espirituais franciscanos* (São Paulo, Perspectiva 1977; *The Spiritual Franciscans*, 2011), *Kidush Hashem: crônicas hebraicas sobre as cruzadas* (São Paulo, Edusp / Imprensa Oficial 2001) i *Estudos de história do povo judeu na Idade Média* (São Paulo, USP / CEJ 1980), entre altres. El pròleg d'aquest estudi el firma un reconegut expert en estudis arnaldians de casa nostra, el professor de la Universitat Autònoma de Barcelona i membre de l'Institut d'Estudis Catalans, Jaume Mensa i Valls.

L'estudi es divideix en vuit capítols, que tracten vuit aspectes diferents de la vida i de l'obra d'Arnau de Vilanova, que són indestriables. El primer està dedicat a l'Arnau metge, és a dir, a les seves contribucions a la medicina; el segon, acompanyat per un interrogant, a l'Arnau alquimista; el tercer exposa el context intel·lectual d'Arnau de Vilanova; el quart, la seva tasca com a teòleg i les seves intervencions a corts reials i papals de l'època; el cinquè descriu la relació i la influència d'Arnau i de la seva obra en les comunitats dels beguins i dels espirituals franciscans; el sisè és una anàlisi dels projectes de reforma que proposà Arnau a diversos reis; el setè recull diverses observacions sobre l'escatologia, l'apocalíptica i les tesis joaquímistes —és a dir, fonamentades en les prediccions de Joaquim de Fiore— d'Arnau, i el vuitè i darrer capítol de l'obra, estudia la visió religiosa-espiritual d'Arnau de Vilanova. Seguint les indicacions del professor Mensa, l'estudi destaca per l'anàlisi que el professor Falbel féu de la relació d'Arnau amb els espirituals franciscans, car n'estudia les posicions respectives i els punts en comú, dels quals n'és especialista. Es tracta, per tant, d'una aproximació